

ЕКОЛОГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ ЗГІДНО З КОНЦЕПЦІЄЮ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Я. О. БАРИБІНА, кандидат економічних наук, доцент
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. *Мета статті полягає в дослідженні сутності та стану екологічного управління підприємствами переробної галузі згідно з концепцією сталого розвитку. Методика дослідження.* *Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення, діалектичного підходу. Результати.* *У статті розглянуто сутність екологічного менеджменту переробних підприємств. Доповнено функції екологічного управління. Визначено завдання «комунікаційної функції». Практична значущість результатів дослідження.* *Обґрунтовано гармонійний зв'язок екологічного управління та сталого розвитку через взаємопов'язання цілей.*

Ключові слова: екологічне управління, сталий розвиток, глобальні цілі, переробна галузь.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Стратегічним завданням економічних реформ в Україні є досягнення європейських стандартів життя й гідного місця країни у світі, які значною мірою залежать від ефективності використання потенціалу переробних підприємств та ефективності управління діяльністю на основі системних перетворень. Однією з основних проблем вітчизняних підприємств переробної промисловості є пошук інноваційного управління, яке б забезпечувало посилення їхніх позицій на ринку та одночасно враховувало виклики сьогодення. Конкурентоспроможні технології, продукти та послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, комерційного й іншого характеру істотно поліпшують структуру виробництва, але не завжди враховується їх якість і вплив на навколишнє середовище.

Члени комітету з питань промислової модернізації при Торгово-промисловій палаті України переконані, що встановлення інноваційної моделі розвитку вимагає значного зміцнення реального сектора економіки та накопичення інституційного потенціалу для подолання структурного порогу [1].

Тобто для встановлення інноваційної моделі розвитку України необхідно, зокрема, вийти на економіку надолуження, а саме залучити в державу за-

хідні технології для переробки місцевих ресурсів. Її суть полягає в імпорті сучасних технологій для організації переробних виробництв продукції, що має попит, зокрема на світових ринках. Наслідком політики економічного надолуження має бути високе та тривале економічне зростання (не менше 5 %) і значне зміцнення реального сектора (поява великої кількості переробних підприємств).

Разом із тим тільки цілеспрямоване формування інноваційного потенціалу підприємств з урахуванням його екологізації та використання ресурсозберігаючих технологій є основою економічного розвитку національної економіки. Відтак, обрана тема дослідження є вкрай своєчасною та актуальною для вітчизняних переробних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових школах упродовж останніх років активно обговорюються проблеми забезпечення сталого розвитку у працях вітчизняних і закордонних учених: Г. Х. Брутланда, Дж. Кларка, А. Л. Гапоненка, Н. Ларіна, Л. Н. Швецова, Л. І. Абалкіна, Й. Шумпетера, Н. Д. Кондратьєва, С. І. Валянського, Д. В. Калюжного, Л. І. Пемірова, В. В. Воробйова, В. І. Вернадського, Н. Н. Мойсеєва, В. І. Данилова-Дапільяна та ін.

Екологічний менеджмент тривалий час є об'єктом уваги закордонних і вітчизняних науковців, серед яких слід виділити: О. Ф. Балацького,

Г. О. Білявського, Р. В. Єфремову, В. Г. Ігнатова, А. В. Кокіна, О. А. Лук'янініну, Л. Г. Мельника, Ю. М. Саталкіна, В. Я. Шевчука, А. Є. Хачапурова та ін.

Актуальність проблеми, теоретична, методологічна та практична значимість питань удосконалення екологічного управління підприємствами переробної галузі з метою забезпечення його стійкого розвитку визначили вибір теми даного дослідження.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в дослідженні сутності та стану екологічного управління підприємствами переробної галузі згідно з концепцією сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вихід національної економіки із кризи спонукає до пошуку ефективних інструментів активізації виробничої діяльності. Проте, стратегічним імперативом сучасних підприємств переробної галузі має бути розуміння важливості екологічного менеджменту в контексті з цілями сталого розвитку.

Одним зі стратегічних завдань розвитку України в сучасній економіці є забезпечення сталого розвитку країни та кожного її регіону. Термін «сталий розвиток» (sustainable development) був закріплений у 1987 р. на Конференції ООН з навколишнього середовища й розвитку, де сталий розвиток було визначено як розвиток суспільства, який задовольняє справжні потреби без нанесення шкоди майбутнім поколінням [2].

Найбільш точно визначення курсу сталості розглядається в доповіді Гру-Харлем Брундланд, у якій відображено, що сталим можна назвати такий розвиток, який призведе до мінімізації негативних наслідків виснаження природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища для майбутніх поколінь у результаті соціально-економічного розвитку покоління, яке нині проживає на планеті. Сталий розвиток передбачає створення такої системи, яка забезпечувала б на довгостроковій основі не тільки високий рівень життя, а й високий рівень її якості. Не можна назвати систему такою, що розвивається, якщо в ній не примножується капітал (засоби виробництва, нерухомість тощо) і виснажуються природні багатства [3].

Появу терміна «сталий розвиток» (sustainable development) пов'язують з ім'ям прем'єр-міністра Норвегії Гру Харлем Брундланд, яка сформулювала його у звіті «Наше спільне майбутнє», підготов-

леному для ООН і опублікованому в 1987 р. Міжнародною комісією з навколишнього середовища та розвитку. Вона визначала його як розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, проте не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.

В умовах сучасного розвитку виробництва виникає необхідність подолання або, хоча б часткової, мінімізації виявлених суперечностей між рівнем технологічного процесу та засобами, які підтримують екологічну безпеку життєдіяльності людини та захищають її здоров'я від негативних наслідків функціонування промисловості.

Загострення проблем безпеки навколишнього середовища та промислового розвитку стало помітною рисою сучасного етапу науково-технічного прогресу. «Конфлікт» між економічним розвитком і навколишнім природним середовищем спонукав уряди держав усього світу зосередити увагу на теорії «сталого розвитку». Ця теорія полягає в тому, що розвиток у майбутньому залежить від збереження «природного капіталу» – повітря, води та інших природних багатств. Для досягнення цієї мети потрібно збалансувати діяльність людини зі швидкістю відтворення природи [4].

У вересні 2015 р. в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН для прийняття Порядку денного в галузі розвитку на період після 2015 року (далі – Саміт). Саміт розглядається світовою спільнотою як подія історичного значення. Проблематика Саміту охоплювала всі аспекти соціально-економічного розвитку, конкурентоспроможності країн, екологічної та енергетичної безпеки, глобального партнерства для розвитку, а обсяг ґрунтовної підготовчої роботи не мав прецедентів в історії.

Після Саміту перед країнами-членами ООН поставили нові завдання адаптації визначених на глобальному рівні цілей та їх моніторингу. В Україні також розпочалась робота зі встановлення цілей сталого розвитку на 2016–2030 рр., відповідних завдань та показників для моніторингу досягнення цілей [5].

В Україні суспільство готове брати участь у розробленні довгострокового стратегічного документа, який визначив би нові Цілі сталого розвитку. За останні роки доповіді щодо Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ) слугували єдиним стратегічним документом, який надавав можливість громадськості контролювати дії влади, використовуючи моніторинг 33-х ключових показників. Цілі сталого розвитку мають продовжити цю традицію та викорис-

товувати імпульс ЦРТ і напрацьовану інституційну базу.

Нові цілі мають забезпечити інтеграцію зусиль щодо економічного зростання, прагнення до соціальної справедливості й раціонального природокористування, що потребує глибоких соціально-економічних перетворень в Україні та нових підходів до можливостей глобального партнерства.

В Україні у процесі визначення Цілей сталого розвитку, відповідних завдань і показників на довгострокову перспективу необхідно враховувати глобальні орієнтири розвитку, принципи сталого розвитку та суспільну думку щодо бачення майбутнього розвитку. Світовий досвід свідчить, що суспільний прогрес значною мірою залежить від підтримання балансу між цілями підтримки економічного зростання, конкурентоспроможності бізнесу, забезпечення екологічної безпеки та зменшення соціальної нерівності. Для досягнення довгострокових цілей необхідно послідовно виконувати визначені коротко- та середньострокові завдання. Передумовами досягнення всіх без винятку цілей розвитку є якісне управління, викоринення корупції, суспільна підтримка. Відповідно належне управління, чесна та прозора влада, участь населення у прийнятті рішень та контролюванні їх виконання мають враховуватись під час формулювання стратегічних цілей [5].

Головний інтегральний показник, який відповідає ідеї сталого розвитку, – збільшення тривалості життя населення країни. Тому екологізація в рамках ринкової економіки – це та передумова, яка повинна забезпечити підвищення тривалості життя як функцію, залежну від якості середовища проживання, рівня задоволення потреб населення.

Сталий розвиток повинен сприяти покращенню якості життя кожної людини без надмірної витрати природних ресурсів. З одного боку, за взаємної згоди виробників і споживачів повинна бути гарантія необхідного рівня якості та безпеки товарів і послуг, з іншого – завдяки гармонізації міжнародних стандартів забезпечується доступ продукції українських товаровиробників на світові ринки, участь у міжнародній кооперації на рівних умовах із конкурентами.

На шляху до забезпечення сталого розвитку виробництва та споживання бізнес-структурам доведеться знайти інноваційні шляхи, які повинні бути прибутковими, і, у той же час, покращували екологічну ефективність виробничих процесів та продукції [4].

Проблеми світового характеру повинні вирі-

шуватись локально на макрорівні. Кожне окреме підприємство, особливо те, яке задекларувало себе як соціально відповідальне, повинне здійснювати управління відповідно до принципів екологічного менеджменту.

Першим кроком до створення системи екологічного менеджменту на підприємстві є чітке усвідомлення наявності екологічного аспекту в його діяльності. Під екологічним аспектом розуміємо елемент діяльності підприємства, складову його продукції або послуг, яка взаємодіє або може взаємодіяти з навколишнім середовищем [6].

Будуватися і розвиватися екологічна політика та система екологічного менеджменту повинна за принципом послідовного вдосконалення, тобто бути спрямованою на досягнення кращих показників в усіх екологічних аспектах діяльності підприємства відповідно до його екологічної політики та поетапне наближення до поставленої мети, вибір реальних цілей і визначення реального часу їх досягнення [7].

Однією з головних рис системи екологічного менеджменту є те, що вона впроваджується на добровільних засадах, за ініціативою самого суб'єкта господарювання. Декларуючи власну екологічну політику та впроваджуючи її на практиці через систему екологічного менеджменту, підприємство ліквідує формалізм адміністративно регульованої природоохоронної діяльності, а його екологічно спрямована діяльність перестає бути примусовим «додатком» до основної діяльності й не має суперечити національним стандартам природоохоронної діяльності [8].

Науковці Л. І. Максимів та О. А. Потаї термін «екологічний менеджмент» використовують для означення внутрішньої екологічно свідомої організації природоохоронної діяльності підприємства, а поняття «система екологічного менеджменту» трактують як основний добровільний інструмент екологічного менеджменту, що сприятиме кращому розумінню економічними суб'єктами міжнародних вимог і настроїв у галузі підприємництва та охорони довкілля [8].

Дана позиція є виправданою, оскільки кожне підприємство самостійно приходиться до усвідомлення потреби екологічної модернізації не лише виробничого обладнання й технологічних процесів, а й методів і принципів управління виробництвом.

Отже, і для підприємств переробної галузі предметом екологічного менеджменту є процес управління сучасним виробництвом, яке забезпечує суміщення ефективності виробничої діяльності з

охороною довкілля і раціональним використанням природних ресурсів.

Саме екологічне управління підприємствами переробної галузі спрямовує управлінський вплив на пошук оптимального поєднання економічних, екологічних та соціальних аспектів функціонування об'єктів господарювання, що наближує підприємство до сталого розвитку.

Екологічний менеджмент – сукупність принципів, форм, методів, прийомів і засобів управління виробництвом та виробничим персоналом підприємства з метою досягнення економічної ефективності виробництва, екологічної цілісності й соціальної справедливості в контексті вимог сталого розвитку [8]. Дане трактування сутності екологічного управління чітко відображає глобальні Цілі. Екологічний підхід до управління підприємствами переробної галузі найбільш чітко відображено у списку глобальних Цілей сталого розвитку 2030, а саме [5]:

Зупинення голоду, досягнення продовольчої безпеки, покращення харчування, а також сприяння сталому розвитку сільського господарства.

Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю населення всіх вікових категорій.

Забезпечення загального доступу кожного до систем водопостачання та засобів санітарії.

Забезпечення доступу кожного до прийнятної за ціною, безперебійного, сталого та сучасного енергопостачання.

Сприяння всезагальному та сталому економічному розвитку, зайнятості населення й запровадженню гідних умов праці для всіх верств населення, підвищенню загальної ефективності споживання та виробництва ресурсів, а також економічному зростанню, узявши за приклад досвід розвинених країн, із метою стабілізації екологічної ситуації.

Побудова стійкої інфраструктури, сприяння сталому розвитку індустріалізації та впровадженню інновацій.

Мінімізація негативного екологічного впливу міст, особлива увага до якості повітря й управління переробкою відходів.

Упровадження принципів сталого споживання та виробництва продукції.

Ужиття термінових заходів із метою подолання наслідків зміни клімату.

Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів.

Упровадження заходів сталого управління лісовим фондом, подолання опустелювання, зупинення

процесу деградації земель і втрати біологічної різноманітності.

На жаль, вітчизняні підприємства переробної галузі не до кінця усвідомлюють важливість упровадження та дотримання принципів екологічного менеджменту. Зазвичай усе «управління» зводиться до декларування ідей і завдань без реального їх упровадження.

Але на практиці, механізм екологічного менеджменту визначають як комплекс заходів, які охоплюють управління ресурсами, виробничими процесами та продукцією і спрямовані на зменшення негативних впливів виробничої діяльності на довкілля й підвищення ефективності роботи підприємства.

Основними функціями екологічного менеджменту є [8]:

1. Аналітична функція – оцінка та аналіз екологічних впливів, взаємодій та еколого-економічних наслідків виробничо-господарської діяльності з метою визначення поточного (еколого-економічного) стану об'єкта господарювання.
2. Функція прогнозування – розробка пропозицій і рекомендацій щодо підвищення еколого-економічної ефективності підприємства з урахуванням динаміки зовнішніх процесів із метою забезпечення сталого розвитку виробництва й суспільства.
3. Функція планування – визначення основних принципів і напрямів покращення екологічних характеристик виробничого процесу та розвитку виробництва з урахуванням наявних аналітичних і прогностичних даних.
4. Управлінська функція – методологія прийняття екологічно виважених рішень та їх координування.
5. Організаційна функція – налагодження природоохоронної діяльності й організаційних відносин між різними підрозділами для досягнення запланованих екологічних показників діяльності.
6. Інтеграційна функція – інтегрування екологічних вимог і принципів діяльності в усі етапи й ланки менеджменту підприємства.
7. Функція внутрішнього контролю – постійна самооцінка відповідності діяльності встановленим зовнішнім і внутрішнім екологічним вимогам налагодження для цього системи екологічного обліку, еко-контролінгу та внутрішнього екологічного аудиту.
8. Інформаційна функція – внутрішнє і зовнішнє поширення екологічної інформації з метою

підвищення рівня екологічної освіченості, свідомості персоналу та формування екологічного іміджу підприємства.

9. Мотиваційна функція – розробка й використання стимулів і заохочень для ефективної взаємодії суб'єктів спільної діяльності з метою дотримання ними екологічних вимог.

До вищезазначених функцій слід додати й комунікаційну.

10. Комунікаційна функція – це обмін інформацією про життєвий цикл продукції в діловому середовищі. Такі процеси забезпечують прозорість ведення бізнесу, надають можливість покращити ставлення до продукції й розширити ринки збуту.

Обмін інформацією про життєвий цикл може проводитись через:

канали зв'язку з акціонерами й зацікавленими сторонами;

канали зв'язку із клієнтами шляхом декларування екологічної безпеки продукції та її життєвого циклу, використання баз даних оцінки життєвого циклу, показників екологічного впливу продукції або його позиціонування на ринку;

канали зв'язку з органами державної влади шляхом використання інформаційних схем і впровадження громадських екологічних програм;

канали зв'язку із громадськістю споживачами й роздрібними продавцями, використовуючи екологічні звіти, екологічну сертифікацію та маркування у впровадженні рекламної компанії;

канали зв'язку з постачальниками, використовуючи формалізовані інструменти в системі управління: збірки правил, настанови, системи перевірки та аудиту. Великі компанії, зазвичай, проводять обмін інформацією з постачальниками паралельно із проведенням навчальних курсів.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Отже, у дослідженні актуалізовано необхідність упровадження екологічного управління підприємствами переробної галузі для досягнення сталого розвитку через реалізацію основоположних принципів і цілей Сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інноваційний розвиток України здатна забезпечити переробна промисловість [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uccr.org.ua/press-center/uccr-news/innovatsiini-rozvitok-ukrayini-zdatna-zabezpechiti-pererobna-promislovisht>.

[org.ua/press-center/uccr-news/innovatsiini-rozvitok-ukrayini-zdatna-zabezpechiti-pererobna-promislovisht](https://uccr.org.ua/press-center/uccr-news/innovatsiini-rozvitok-ukrayini-zdatna-zabezpechiti-pererobna-promislovisht) (дата звернення: 27.02.2017). – Назва з екрана.

2. К успешному развитию населенных пунктом и регионе ЕЭК / Европейская экономическая комиссия. – Женева : ООН, 1996. – 35 с.
3. Жученко А. М. Поняття сталого розвитку в сучасній економіці / А. М. Жученко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 13. – С. 431–434.
4. Берзіна С. В. Системи екологічного управління. Довідниковий посібник з впровадження міжнародних стандартів серії ISO 14000 / Берзіна С. В. – Київ : Aiva Plus Ltd, 2009. – 62 с.
5. Цілі сталого розвитку 2016-2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 27.02.2017). – Назва з екрана.
6. Галушкіна Т. П. Экономические инструменты экологического менеджмента (теория и практика) / Т. П. Галушкіна. – Одесса : Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2000. – 280 с.
7. Соснин А. С. Стандарты ISO 14000 [Електронний ресурс] / Соснин А. С. – Режим доступу: http://www.ecolog.spb.ru/article_iso14000.php (дата звернення: 27.02.2017). – Назва з екрана.
8. Максимів Л. І. Сутність, функції, завдання і нормативно-правове забезпечення екологічного менеджменту /Л. І. Максимів, О. А. Потай // Лісівнича академія наук України: Наукові праці. – 2007. – № 5. – С. 103–109.

REFERENCES

1. Innovatsiinyi rozvytok ukrayiny zdatna zabezpechyti pererobna promyslovisht [Innovative development of Ukraine is able to provide processing industry]. (n.d.). <https://uccr.org.ua/press-center/uccr-news/innovatsiini-rozvitok-ukrayini-zdatna-zabezpechiti-pererobna-promislovisht>. Retrieved from <https://uccr.org.ua/press-center/uccr-news/innovatsiini-rozvitok-ukrayini-zdatna-zabezpechiti-pererobna-promislovisht>.

- zabezpechiti-pererobna-promislovist (accessed 27 February 2017) [in Ukrainian].
2. *K uspeshnomu razvitiyu naseleennykh punktom i regione EJeK / Evropejskaja jekonomicheskaja komissija [Towards successful development of settlements and the ECE region / European Economic Commission]*. (1996). Geneva: United Nations [in Russian].
 3. Zhuchenko, A. M. (2016). Poniattia staloho rozvytku v suchasni ekonomitsi [The concept of sustainable development in the modern economy]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of the economy*, 13, 431–434 [in Ukrainian].
 4. Berzina, C. B. (2009). *Systemy ekolohichnoho upravlinnia. Dovidnykovyi posibnyk z vprovadzhennia mizhnarodnykh standartiv serii ISO 14000 [Environmental management systems. Reference book for the implementation of international standards of the ISO 14000 series]*. Kyiv: Aiva Plus Ltd [in Ukrainian].
 5. Tsili staloho rozvytku 2016-2030 [Sustainable Development Goals 2016-2030]. (n.d.). <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>. Retrieved from <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (accessed 27 February 2017) [in Ukrainian].
 6. Galushkina, T. P. (2000). *Jekonomicheskie instrumenty jekologicheskogo menedzhmenta (teorija i praktika) [Economic instruments of environmental management (theory and practice)]*. Odessa: Institut problem rynku i jekonomiko-jekologicheskikh issledovanij NAN Ukrainy [in Russian].
 7. Sosnin, A. S. *Standarty ISO 14000 [Standards ISO 14000]*. (n.d.). Retrieved from http://www.ecolog.spb.ru/article_iso14000.php (accessed 27 February 2017) [in Russian].
 8. Maksymiv, L. I. & Potai O. A. (2007). Sutnist, funktsii, zavdannia i normatyvno-pravove zabezpechennia ekolohichnoho menedzhmenty [Essence, functions, tasks and normative-legal support of ecological management]. *Lisivnycha akademiia nauk Ukrainy: Naukovi pratsi – Forestry Academy of Sciences of Ukraine: Scientific works: Collected papers*, (5), (pp. 103–109) [in Ukrainian].

Я. А. Барыбина, кандидат экономических наук, доцент (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Экологическое управление предприятиями перерабатывающей отрасли согласно концепции устойчивого развития.**

Аннотация. Цель статьи заключается в исследовании сущности и состояния экологического управления предприятиями перерабатывающей отрасли согласно концепции устойчивого развития. **Методология исследования.** Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: анализа и синтеза, систематизации и обобщения, диалектического подхода. **Результаты.** В статье рассмотрена сущность экологического менеджмента перерабатывающих предприятий. Дополнены функции экологического управления. Определены задачи «коммуникационной функции». **Практическое значение результатов исследования.** Обоснована гармоничная связь экологического управления и устойчивого развития через взаимосвязь целей.

Ключевые слова: экологическое управление, устойчивое развитие, глобальные цели, перерабатывающая отрасль.

Y. Baribina, Cand. Econ. Sci., Docent (Poltava University of Economics and Trade). **Environmental management of the processing industry enterprises according to the concept of sustainable development.**

Annotation. The purpose of the paper is to study the nature and state of the processing industry enterprises environmental management in accordance with the concept of sustainable development. **Methodology of research.** The objectives of the article implemented by using the following general and specific research methods: analysis and synthesis, systematization and generalization, dialectical approach. **Findings.** The essence of ecological management of processing enterprises is considered in the article. The functions of ecological management are supplemented. The tasks of “communication function” are determined. **Practical value.** The harmonious connection of ecological management and sustainable development trough the interrelation of goals is substantiated.

Keywords: ecological management, sustainable development, global goals, processing industry.